

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
שלח לך
סיון ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

ביאור שלושת הפירושים הכתובים בעין חיים למהרי"ץ זיע"א בתפילת ליל שבת, אתה קדשת את יום השביעי לשמך, 'תכלית' מעשה שמים וארץ.

המשך ביאור דברי הגמרא בשבת קיט: כל המתפלל ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה וכו'.

שלושה תירוצים על דברי אור החיים בעניין דלעיל, למה נקטו חז"ל 'כאילו שותף'.

לגבי כשרות החגבים, בירור נוסף בעניין דברי האור החיים ודעת החולקים עליו, ושלוש תשובות על דבריו, לברר שההיתר הוא בשופי.

ביאור המושג 'ולא היא' המובא פעמים רבות בגמרא.

ביאור המעשה המובא בגמרא לגבי רבי יוסי הגלילי ששאל את ברוריה 'באיזה דרך נלך ללוד', ומה שענתה לו, והאם אכן ישנו איסור מן הדין להרבות שיחה עם האשה, האם גם לאשה ישנו איסור להרבות שיחה עם האיש, גירסת המלה 'לוד' הוא"ו בשורק, ומסקנת מרן שליט"א להלכה ולמעשה.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 647

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש להצלחת חתן הברמצוה החביב,
נריה שיחי – בן ידידנו הרב אלעזר חגבי שליט"א,
בעבור שהתנדב ומתנדב תמיד ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד
מהרי"ץ.

המקום ב"ה ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונזק יצילהו,
ויזכה חתן הברמצוה לגדול ולעלות בתורה וביראת שמים, וללכת בדרכי
אבותינו ורבותינו הקד', וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם
לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש להצלחת חתן הברמצוה החביב, נריה שיחי' – בן ידידנו הרב אלעזר חגבי שליט"א, בעבור שהתנדב ומתנדב תמיד ביד רחבה ובנפש חפיצה למוסדות יד מהרי"ץ. ירבו כמותם בישראל. המקום ב"ה ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, ומכל צרה ונוק יצילהו, ויזכה חתן הברמצוה לגדול ולעלות בתורה וביראת שמים, וללכת בדרכי אבותינו ורבותינו הקד', וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם לטובה ולברכה, אכי"ר.

ביאור שלושת הפירושים הכתובים בעץ חיים למהרי"ץ זיע"א בתפילת ליל שבת, אתה קדשת את יום השביעי לשמך, 'תכלית' מעשה שמים וארץ. בתפילת ליל שבת, אתה קידשת את יום השביעי לשמך וכו', תכלית מעשי שמים וארץ. מהי המשמעות, שיום השביעי הוא 'תכלית מעשי שמים וארץ'? מה הפירוש, 'תכלית'? מהרי"ץ זיע"א [בעץ חיים דף ק"ז ע"ב] כותב על כך, שלושה פירושים. שני פירושים, הוא כותב מעצמו. והפירוש השלישי, בשם ספר בית תפילה, למהר"י ארויו.

הפירוש הראשון, 'תכלית', לשון השלמה. זהו פשט. כי השלמת מעשה שמים וארץ, היתה השבת, כענין [בראשית ב', ב'] ויכל אלהים ביום השביעי. ויכל היינו גמר. יום השביעי, זה הדבר האחרון.

פירוש שני, אי נמי, על דרך אָמַר ז"ל, שהיה העולם עומד ורופף. וכיון שבאת שבת באת מנוחה, ונתקיימו כל מעשה שמים וארץ, כאדם שניתנה בו נשמה, כי השבת הוא שקיימם. זהו מאמר חז"ל, כי אף שבששת ימי בראשית הכל נברא, הכל נוצר ונעשה, אבל זה לא החזיק מעמד ממש, היה רופף, כביכול עומד להתמוטט. וע"י שבאה השבת, זה כמו אדם שניתנה בו נשמה, כי בלי זה הוא לא יכול לחיות, או שהוא חי בצורה חלושה, הוא מסוכן. ובספר בית תפילה, פירש קרוב למה שפירשתי. הכוונה, דומה לפירוש השני. וז"ל, ויהיה לשון תכלית ממש, שיום השביעי הוא תכלית בריאת העולם. דהיינו, לא כפי הפירוש הראשון, שהכוונה לגמור, 'זיכל' – לכולות, אלא שזאת התכלית, זאת המטרה והמגמה.

המטרה של כל בריאת העולם, היתה בשביל שבת. מהרי"ץ הסביר, שעל ידי זה, הדבר הזה החזיק את כולם. אבל הוא מסביר קצת אחרת, אולם זהו פירוש קצת רחוק, לכן מהרי"ץ לא הסביר כמותו, אבל בכל זאת הוא הביא את הפירוש שלו.

וזה מפני כי השבת ניתן לישראל כדי לעסוק בו בתורה, והתורה היא תכלית בריאת שמים וארץ, כענין [ירמיה ל"ג, כ"ה] אם לא בריתי יומם ולילה, חקות שמים וארץ לא שמתי. נמצא כי השבת היא תכלית הבריאה עכ"ל.

זאת אומרת, הדבר יוצא בעקיפין. אנשים עסוקים במלאכתם, רוב הבריות 'על המחיה ועל הכלכלה', טרודים על פרנסתם וכו'. ושבת זה יום מנוחה, לעסוק בתורה. זקראת לשבת עונג'. בשביל זה הקב"ה ברא שבת, כדי שביום הזה אפשר יהיה לעסוק בו בתורה. ממילא, זאת התכלית. כי כל העולם, בשביל זה נברא.

המשך ביאור דברי הגמרא בשבת קיט: כל המתפלל ואומר ויכולו מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף להקב"ה וכו'. שלושה פירושים בביאור בעל אור החיים בענין דלעיל.

לגבי הפירוש השני שכתב מהרי"ץ, שהעולם היה עומד ורופף וכו', צריך לחפש היכן מקור המאמר, אבל נראה עכ"פ שהוא מקביל למה שכותב רבי חיים בן עטאר, פירוש הפלא ופלא, לגבי הפסוק המובא בהמשך.

אולי לפי זה, אפשר יהיה להבין גם את הקשר, תכלית וכו', וברכתו מכל הימים וקדשתו מכל הזמנים – כאמור ויברך אלהים וגו'. בגלל שזה התכלית, ברכתו וקידשתו. עלפי מה שנבאר בס"ד הלאה.

בפסוק נאמר כך, וַיְבָרֶךְ אֱלֹהִים אֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיְקַדֵּשׁ אֹתוֹ, כִּי בּוֹ שָׁבַת מְקַל מְלֹאכְתּוֹ אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים לַעֲשׂוֹת [בראשית ב', ג']. לכאורה, חסר פה הסבר. מדוע ה' בירך את יום השבת, קידש אותו, כיון שביום הזה הוא שבת מכל מלאכתו. מה הקשר? בשביל זה, בגלל שביום הזה הוא נח, צריך לברך את היום הזה?

שערי יצחק – השיעור השבועי

שבאה שבת, במה היה העולם עומד? נו, אז אעפ"כ עד עכשיו איך העולם מתקיים, לכמה ימים? וכשם שהספיק לחיות באותן ימים בלא נפש השבת, היה מתמיד והולך. אם ששה ימים החזיק – הבאנו מקודם את דברי מהרי"ץ, שכתב שהעולם היה רופף – למה זה לא מחזיק הלאה?

אכן מצינו, כי הקדוש ברוך הוא גילה הדבר, במה שאמר [שמות כ', י"א] בעשרת הדיברות, כי ששת ימים עשה י"י את השמים וגו'. אם נדייק את המלים, עפ"י הפשט מבינים, שהקב"ה עשה בִּשְׁשַׁת ימים. אבל, אין אות ב"י"ת. ע"כ הוא מסביר, כי הפירוש הוא, שהקב"ה עשה עולם רק לששה ימים.

הרי גילה, כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם, זולת לעמוד ששת ימים. הקב"ה נתן לעולם הזה להחזיק ששה ימים. למה רק ששה ימים? מדוע לא יותר?

התשובה היא, לטעם הנודע לו – הקב"ה יודע כל הנסתרות. גם ידוע ליודעי אמת.

ונתחכם ה' וברא יום אחד, הוא יִנְדַע לה', ובו ביום חוזר ה' ומשפיע נפש לעולם – מהרי"ץ מביא כי זה כמו אדם שניתנה בו 'נשמה', והאור החיים כותב 'נפש' – שיעור המקיים עוד ששת ימים. וכן על זה הדרך. וזולת זה היום, היה העולם חרב בגמר ששת ימים, וחוזר לתוהו ובוהו, וצריך ה' להכינו פעם שנית. ובאמצעות שבת, העולם עומד.

והוא אמרו, 'כי בו'. פירוש, באמצעות יום זה, שבת מכל מלאכתו וכו'.

ולפי פירושונו זה, מצאנו נחת רוח במאמר אחד שאמרו ז"ל [שבת דף קיט:] כל המקדש וכו' ואומר ויכלו וגו', כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ע"כ. האור החיים מביא את המאמר, לא כפי שכתוב לפנינו. כנראה שהגירסא שלו היתה, כל המקדש על היין בשבת. ישנם אולי ספרים כאלה, הכותבים כך. האוה"ח כותב רק, כל המקדש וכו' ואומר ויכלו, אז אולי לפי זה, הדבר חוזר כלפי הקידוש שאחר כך.

אומר האור החיים הקדוש, הפלא ופלא. מעיקרא הקב"ה ברא עולם, רק לששה ימים. אחרי ששה ימים, העולם חוזר לתוהו ובוהו, לא מתקיים יותר. איך בכל זאת העולם מתקיים? אם בני אדם שומרים את השבת, מקיימים את השבת, הדבר נותן עוד ששה ימים, עד השבת הבאה.

זהו פירוש הפסוק זיברך אלהים את יום השביעי ויקדש אותו – הקב"ה נתן ליום השביעי ברכה מיוחדת, ומחדש את הבריאה עוד הפעם, בכדי שהעולם ימשיך להתקיים. בכל פעם, ששה ימים מחדש.

ועל פי זה הוא מבאר את המאמר שהזכרנו [בשיעור הקודם], הגמרא במסכת שבת האומרת, כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו – כך לפי הגירסא שלפנינו, אבל כנראה היתה לו גירסא קצת אחרת וכדלקמן – 'כאילו שותף להקב"ה במעשה בראשית'. למה 'שותף'? איך הוא נהיה שותף להקב"ה? פירוש, כי מבחינת הקב"ה, הוא ברא עולם רק לששה ימים. בשביל ששת הימים הבאים, צריך לשמור שבת. אם בני אדם לא ישמרו שבת, אם לא יהיה מי שישמור שבת, העולם לא מחזיק. א"כ על ידי שאנחנו שומרים שבת, אנו מקיימים את הבריאה, כאילו שותפים. אנחנו חלק, מהמציאות של זה.

כך כותב האור החיים, דברים נפלאים, ראויים הדברים למי שאמרם.

כיון שמצינו שהאותיות מחכימות, נקרא זאת מתוך הספר. וז"ל, כי בו שבת וגו'. צריך לדעת כוונת הכתוב במאמר זה. האוה"ח לא מסביר מהי השאלה, אבל זה פשוט כפי שאמרנו מקודם, כי לכאורה זה לא נימוק וסיבה.

נראה שהשאלה הזאת יותר גלויה בפסוק שבפרשת יתרו, בעשרת הדיברות, כי ששת ימים וגו' על כן ברך וגו'. וגם התירוץ דלקמן מתאים שם מאד, כי שם כתוב לפני כן כי ששת ימים וגו' ולא בִּשְׁשַׁת, כדלקמן ד"ה אכן.

ונראה לפרש לפי מה שכתבנו למעלה, כי העולם היה חסר הקיום, עד שבאתה שבת ועמד העולם. ויש להעיר בזה, שאותם ימים קודם

ודבריהם רחוקים ורחוקים לפי הנראה. איך מבינים את המאמר הזה? מי שמע כזאת, שיבא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו? אין אחר מעשה כלום, ובמה יעשה שותף? הרי הקב"ה כבר עשה את הכל, איך האדם נהיה שותף לאחר שהכל כבר עשוי?

עוד, מה היא הפעולה הגדולה הזאת, שבאמצעותה ישיג השגה זו? מה אתה כבר עושה, שאתה נהיה שותף? כמה השקעת פה, שעל ידה אתה נחשב שותף?

ועוד, לוי יהיה שיהיה מעשה זה גדול עד מאוד – אם רוצים להגיד שזהו דבר חשוב מאד, עד כדי כך לומר שאדם זה נעשה שותף – מניין להם לומר דבר זה, שהוא נעשה שותף? ואם לצד הגדלת השכר, היה להם להגדיל שכרו לחלק לו ברבים [ישעיהו נ"ג, י"ב] ואורך ימים וגבורה ועושר וכו', ומנין מצאו להאריך לשון לצד עילאה, להשתתף עמו במעשה בראשית. שיגידו חז"ל שלאדם זה יהיה אורך ימים, גבורה ועושר, אבל למה הגדילו זאת עד כדי כך, שהוא נהיה שותף?

ולמה שפירשתי, אמת יהגה חפם, ודבר ה' בפיהם אמת, בטעם צודק. כי להיות שהשבת הוא המקיים העולם כל ששת ימים, ואחר עבוד ששת ימים יבא שבת אחרת, ויחייהו ויקיימהו עוד ששת ימים אחרים. ולך לדעת, כי מציאות השבת בעולם, הוא קיומו שמקיימים אותו. כי אם אין מקיימים שבת, אין שבת. ותמצא שאמרו חז"ל [שבת דף קנ"א:] חלל עליו שבת אחד, כדי שישמור שבתות הרבה. ואם אין שומר שבת, מה זאת עושה.

ולזה, כל המקדש את השבת וכו'. פירוש, מקיים ושומר קדושתו. באמצעות זה, ישנו לשבת, ומאמצעותו מתקיים העולם.

הראת לדעת, כי הוא המקיים העולם, ואין לך שותף גדול מזה כדין וכהלכה.

ואם תשאל, א"כ מי החזיק את העולם בדורות ההם? ממשיך ואומר האור החיים הק', שלא היה זמן, שלא שמרו שבת. חז"ל, ולך לדעת, כי מיום ברא אלהים אדם, לא חסר העולם דבר

המעמיד, צדיק יסוד עולם, שהוא שומר שבת. כי אדם, שומר שבת היה ע"ה [ב"ר פרשה כ"ב]. ואחריו קם שת בנו, כי הוא היה צדיק גמור. ואחריו כמה צדיקים. וכשזה נופל, כבר בא השמש, שומר שבת. מתושלח וכו', נת, שם, אברהם וכו'. ומשם לא פסקה שמירת שבת מישראל. ואפילו במצרים, היו שומרי שבתות. כמאמרם חז"ל [שמור"ר פ"א], ונכון.

כך מובא במאמרי חז"ל. אפילו שכתוב במס' אבות [פרק ה' משנה ב'], כי מאדם הראשון ועד נת, ועד אברהם, להודיע כמה ארך אפים, היו מכעיסים וכו', בכל זאת, הרי היתה ישיבת שם ועבר. אמנם היו רבים מכעיסים, אבל גם צדיקים היו, ולכל הפחות אחד היה. חייב שיהיה צדיק אחד בעולם.

אפילו בדורות שעבדו עבודה זרה, בכל זאת, כפי שאמרנו, אפי' אברהם אבינו היה לפניו ישיבת שם ועבר, היו תמיד שומרי שבת. לא היתה שבת, שלא היה מישהו אשר שמר אותה. אם כן, אלה מקיימים את העולם. כך אומר האוה"ח.

אם כי לגבי מאמר הזה, ישנם פירושים אחרים, שהם ג"כ טובים.

הרי ישנם מאמרים כאלה בכמה מקומות, כגון שכתוב [ע"י שבת דף י" ע"א] כל דין שדן דין אמת לאמיתו כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. וכדומה. כבר הראשונים עומדים על השאלה הזאת. בספר תורה שלמה [דף קפ"א, וכן בהשמטות] האריך על כך.

הכוונה היא, כאילו נעשה שותף, כי דין אשר דן דין אמת לאמיתו, זהו רצון ה', זה מקיים את העולם. זאת כוונת ה' בעולם. וכאשר אתה עושה זאת, אתה 'משלים את כוונת מציאו'. גם הפירוש הזה, הוא פירוש טוב. אבל, כפי שאומרים חז"ל, דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע, מתחלק לכמה ניצוצות.

בזמנו אמרנו פירוש אחר, בשם הכל בו וארחות חיים. ובתולעת יעקב יש פירוש על-דרך הסוד.

*

מדוע הקדמתי זאת?

שערי יצחק – השיעור השבועי

ספר אחד. אינני יודע, אולי גם הוא כתב זאת בע"פ, או שזהו פירוש. הוא כותב, 'כל המקדש על היין בשבת, ואומר ויכולו, כאילו נעשה שותף וכו'.

אבל גם אם כן, כיצד אתה מסביר זאת? כתוב, משקידש על היין ואמר ויכולו. לפי דבריך, הפירוש הוא לגבי אדם אשר שומר שבת. דהיינו, הנקודה היא לא רק בזה שהוא מקדש על היין, הרי ישנם אנשים המקדשים על היין ואעפ"כ אינם שומרים שבת. בכל אופן האוה"ח מסביר, כי הפירוש הוא, כל המקדש וכו' מקיים ושומר קדושתו. כך הוא אומר.

אינני מגיע לקרסולי רגליו, לכן אני לא מתווכח אתו ח"ו. החיד"א כתב עליו, ש'ליבו מבעית בתלמוד'.

בודאי אתם יודעים, הלשון הזאת, 'ליבו מבעית בתלמוד', זהו סגנון הלקוח מדב' הרמב"ם, שכתב כך על הר"י מיגאש. הרמב"ם כותב עליו בלשון הזה, בהקדמתו לפירוש המשניות. וז"ל, וקיבצתי כל אשר בא לידי מפירושי אדוני אבי, זכרונו לברכה, וזולתו, בשם רבנו יוסף הלוי. זהו המפורסם בשם הר"י מיגאש. כי לב האיש ההוא בתלמוד, מבעית, למי שיסתכל בדבריו ועומק שכלו בעיון. עד אשר כמעט יאמר בו "זכמוהו לא היה לפניו מלך" במנהגו ודרכו.

מבעית היינו, מבהיל הרעיון. בפיהמ"ש שבהוצאת מכון המאור, שינו את התרגום. כתוב שם, 'בינת אותו האיש בתלמוד, מדהימה'. עשו את זה, משהו יותר מעודן. כי מבעית, זה נשמע מפחיד.

האמת היא, שאנחנו לא כל כך מבינים זאת. כי אנחנו מכירים את חידושי הר"י מיגאש, על מסכת בבא בתרא ומסכת שבועות, ואינני יודע – האם יש לנו עיניים לראות או לא – האם אנחנו רואים שם גדלות מיוחדת. או שהרמב"ם הבין דברים שאנחנו לא מבינים, אולי שזהו כפי שהחיד"א כותב, שלא ניכרת החכמה מתוך הספר. דהיינו, ישנם דברים הטמונים. דקויות.

אבל כמדומני, שכתבו זאת בשם אחד מגדולי דורנו, ונדמה לי שזהו הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, אשר כבר העיר זאת. הוא אמר, שהרמב"ם

רבי חיים בן עטאר, היה גברא רבא, אדם גדול מאד. החיד"א בספר שם הגדולים [מערכת גדולים ח', אות מ"ב] כותב עליו בזה"ל, מהר"ר חיים ן' עטר. עיר וקדיש מק"ק סאלי, ובא לעה"ק ירושלים ת"ז סוף שנת תק"ב. ואני הצעיר זכיתי והייתי בישיבתו הרמתה, ועיני ראו גדולת תורתו, עוקר הרי הרים, וקדושתו הפלא ופלא. ולפי דורנו, היה לב הרב מבעית בתלמוד. בל"ג נסביר בהמשך. והיה כמעין המתגבר. והן בעון הדור כמעט שכ"ב, ובחדש תמוז תק"ג עלה לשמים, בן מ"ז שנה זלה"ה.

וחיבר חפץ ה', ראשון לציון, אור החיים, פרי תאר. וחכמתו ניכרת מספריו. אך זה אחד מעשרה מחכמתו ורוחבו לבו וחורפתו הפלא ופלא. דהיינו, ספריו אינם מראים את גדלותו האמיתית. ישנם ספרים, שהם גדולים יותר ממחברם. וישנו מחבר, שהוא יותר גדול מהספר שלו. דהיינו, לא מרגישים בספרי האוה"ח, את עוצם החרפות. זאת אומרת, הוא טמן בכך. אפשר שאדם יכתוב דף אחד, ואת הדף הזה אפשר היה לכתוב בעשרים דפים, את כל השקלא וטריא וכו'. הוא לא הראה בהדיא את כל הצדדים שדחה וסתר וכו'. או מסיבות אחרות.

וחופף עליו כל היום, סדר קדושה והבדלה מעניני העה"ז. ורבו עוזו נוראותיו וכו'.

*

לפני שאמשיך, חושבני כי ישנם שני דברים שצריכים להבין, בדברי האור החיים הק'.

ראשית, לכאורה הדבר מעניין, כי אין לנו את הגירסא הזאת – כפי שהאוה"ח כותב – בספרים שלפנינו. 'כל המקדש את השבת וכו', לא נמצא גירסא כזאת, לא בגמרות שלנו, ולא בעין יעקב, ולא בדקדוקי סופרים ולא במדרש הגדול. מהיכן לאור החיים הק', היתה גירסא אחרת?

אם הוא היה מן הראשונים, הייתי אומר כי אולי היה לו בכתב יד. אבל הוא לא מהדורות הראשונים, וא"כ הוא השתמש בספרים אשר ידועים בעולם. קשה לתלות, בגירסא אחרת. מצאתי רק ספר אחד, הכותב דומה לסגנון שלו.

כתב כך, מכיון שהוא לא הכיר את בעלי התוספות. אם הרמב"ם היה מכיר את ספרי בעלי התוס', בפרט רבינו תם ורבינו יצחק, הוא לא היה כותב על הר"י מיגאש דברים כ"כ חזקים בזה"ל ובהקדמתו לפיהמ"ש בהוצאת המאור, דף נ"ז נ"ז, חי ה', למי שמתבונן בדבריו ועומק עיונו. עד שאעני לומר עליו, לפניו לא היה כן מלך כמוהו בדרכו זאת.

טוב, אולי יש לחלק. הוא אומר שלפניו לא היה, אולי שאני הם שהיו אחריו, דהיינו קבי"תם ובעלי התוספות.

גם לא מובן למה הרמב"ם צריך להישבע על כך, חי ה'. זה מצוי אצלו גם במקומות נוספים בפירוש המשנה, כגון בפ"י דסנהדרין משנה א', ויעו"ש בהוצאת המאור דף רס"ד הערה ס"ח.

ולכאורה מדברי הרמב"ם באגרתו הידועה אודות לימוד התורה בארצות השונות, משמע שהכירם. אבל יתכן כי בצעירותו כשחיבר את פירוש המשנה, עדיין לא הכירם. והדבר צריך עדיין עיון.

שלושה תירוצים על דברי אור החיים בעניין דלעיל, למה נקטו חז"ל 'כאילו שותף'.

אבל השאלה שאנחנו כן צריכים לעמוד ולהבין, איך האור החיים אומר מסביר שפירוש המלים 'כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית', היינו שהוא מקיים את העולם. כי אם לא היתה שמירת שבת, העולם היה נחרב. חוזר לתוהו ובוהו. א"כ אתה שותף. והוא מוסיף ואומר, 'אין לך שותף גדול מזה, כדין וכהלכה'. א"כ כעת נשאל הפוך, למה אתה אומר 'כאילו'. אם הוא 'שותף גדול', 'כדין וכהלכה', למה רק 'כאילו'? לכאורה זהו סגנון כזה, 'אין לך שותף גדול מזה כדין וכהלכה', אבל למה 'כאילו'?

ברצוני לומר על כך, בעזרתו יתב', שלושה פירושים. זה בזכות הבחורים שיחי', בשיעור שאני מוסר בקביעות בליל ששי, איך להבין את זה? ליבננו את הדברים ביחד, והיגענו בס"ד לשלושה תירוצים.

דבר ראשון, בסדר, מספיק שהוא שמר שבת אחת, אבל ב"ה ישנם עשרות אלפים של יהודים – אינני יודע בדיוק כמה – שהם שומרים שבת. א"כ למה דוקא אני 'שותף'? אולי פלוני, ואולי אלמוני? ישנם הרבה שותפים. אי אפשר להגיד, שכל אדם שאומר ויכולו, הוא שותף. בשלמא אז כגון אדם הראשון, שהיה יחידי בעולם, ניחא.

דבר שני, זה לא שאתה שותף בפועל ביצירה, הרי לא הייתי אז בשעת היצירה, כעת אני רק מונע את החרבן, שהוא לא יתקיים. זה לא שעכשיו העולם נעלם, ונברא מחדש. אינני יכול להגיד, שאני שותף ממש. זה רק 'כאילו' שותף, הכוונה שאתה גורם שלא ייחרב. זהו על דרך מה שכתוב, כל מי שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו [עי' ירושלמי יומא פרק א' הלכה א'].

דבר שלישי, כל יהודי השומר שבת, 'כאילו שותף'. אבל תגיד לי, מי נתן לך כוח לשמור שבת? ומאיפה באת? וכי אתה בראת את עצמך? הרי הקב"ה נתן לך זאת. כיצד אני 'כאילו שותף' להקב"ה? הרי בלי הקב"ה, אתה אעיקרא לא קיים. איך נהיית שותף? הקב"ה הוא שנתן לך את הכוח ואת השכל ואת האמונה ואת הירא"ש, ואתה יודע על שמירת שבת. אתה לא יכול כעת להיות, מקביל ממש להקב"ה.

הפירוש הזה, יצא לנו מתוך דברי החפץ חיים ובספרו שמירת הלשון, שער התורה פרק ב', הכותב על מאמר הדומה לכך ובגמרא סנהדרין דף צ"ט, כל העוסק בתורה לשמה, רב אמר, כאילו בנה פְּלִטְרִין שלמעלה ופלטרין שלמטה.

האדם עוסק בתורה לשמה, על כך נאמר בפסוק [ישעיהו נ"א, ט"ז] וְאֲשִׁים דְּבָרֵי בְּפִיךָ וּבְצֵל יְדֵי בְּסִיתֶיךָ, לְנִטְעַ שְׁמַיִם וְלִיסַד אֲרָץ. אתה בונה ארמונות למעלה וארמונות למטה. 'כאילו בנה'.

מסביר החפץ חיים, איך הוא 'כאילו בנה'? משך למה הדבר דומה, למי שהמציא איזו מכונה, אשר מסוגלת לבנות עיר. בודאי שהוא יקבל מהשלטון פרס גדול עבור המכונה הזאת, אבל

לגבי כשרות החגבים, בירור נוסף בעניין דברי האור החיים ודעת החולקים עליו, ושלוש תשובות על דבריו, לברר שההיתר הוא בשופי.

הסיבה שהקדמתי את גדולת רבי חיים בן עטאר, כי מצד שני ישנו אצלו דבר תמוה לנו מאד, שהוא כתב בעניין החגבים. רבים אחריו מארצות הספרדים, אשר ראו את דבריו, נמנעו מהם. נבהלו, מתוך דבריו. כי הוא כותב בספרו פרי תואר [יו"ד סימן פ"ה] כך, על מה שהשלחן ערוך כותב, סימני חגבים וכו', בזה"ל:

אמרתי לגלות דעתי במה שאני רואה, שנוהגים בעירנו, שבקצת שנים שבאים הארבה לערי המערב – בארץ מרוקו, בעירו סאלי – והיא מכה גדולה לתבואה. ה'גראד' עושה נזק עצום. וראיתי שפשטו ידיהם בני עמנו לאכלם. כולם אוכלים את זה. ועמדתי על טעם אכילתם. ואמרו, כי קדמוניהם נהגו בהם היתר, ואין בידם קבלה ששמו חגב. יש לו טענה נגדם, שהרי לא קוראים לזה חגב. אלא שראו במציאות שהיו אוכלין אותם.

וביקשתי לידע מהראשונים שבדורינו עיקרן של דברים, וקיימתי מקרא שכתוב ז'קניך ויאמרו לך, ה"ה גדול דעה רב ועצום, שלא היו בדורינו כמעט גדול ממנו בחכמה ובמנין, הרב הגדול והקדוש מו' ור' אדוני זקני זצוק"ל, וראיתי שלא היה אוכלם, ומקרה שיניו פֶּאוּכַל אותם. אלא שראיתיו מעלים עין לאסור בהדיא. ולהיותי אז בשני הפְּעוּטוֹת לא לאכול. חקרתי לדעת טעמו, אלא אחזתי מנהגו. ואחר עבור ימים דחל"ש [דחיים לכל ישראל שְׁבַק, דהיינו שנאסף הרב לבית עולמו] אר"ע מעשה ובאה מכת הארבה עוד, וראיתי שכל העולם אוכלים אותם כהיתר גמור. ושאלתי עוד מקצת זקנים שהיו מצויים אצל מורי הרב הנז', אם שמעו ממנו יסוד היתר זה, והגידו לי שאמר להם, שמעולם לא פשטו ידיהם בהם לאכלם אלא בשנת הרעב לא תקום צ"פ [צרה פְּעִמִּים], שהיה רעב גדול ופשטו ידיהם בהם, ומאז ועד עתה לא זזה ידיהם מהם.

עוד שאלתי לאנשי המזרח, אם נוהגים היתר במקומו במין זה, ואמרו לי שהם להם כשאר

וכי יתנו לו את הערים האלה? בגלל שהוא המציא את המכונה? והרי כל חמרי הבניה וכו', זה לא ממנו. הוא רק נתן את הרעיון, את החכמה, המציא מכונה שיודעת לעשות דבר כזה, אבל זה לא שאתה בפועל בנית. יתירה מכך, וכי אתה עשית את הבנייה בעצמה? אתה רק נתת את הרעיון, אבל לא את הפעולה.

וז"ל הח"ח שם, ולפי דברי רב, יתפרש היטב הכתוב [תהלים ס"ב, י"ג] ולך י"י חסד, כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. ורבים יתמהו, מאי חסד הוא כשהקב"ה גומל טוב עבור קיום מצוותיו? אך לפי"ז ניחא.

דידוע הוא, דאם אחד ימציא בחכמתו לעשות 'מאשינ' מחדש – דהיינו מכונה חדשה – אשר הבונים יבנו בו עיר ביום אחד, ואם יובא דבר זה לפני המלך בודאי ימצא עבור זה חן בעיניו ויתן לו מתנה רבה כיד המלך. אבל לא יתכן שיתן לו העיירות ההם, אשר יבנו עבדיו בהמאשין הזה ויחשבו על שמו כאילו הוא בעצמו בנה אותם. כן הדבר בזה. ע"י הד"ת שאדם לומד בזה העולם, נתקיים בריאת שמים וארץ, כמו שכתבנו לעיל בפ' א'.

ובאמת, וכי האדם בעצמו בונה עתה אלו הפלטרין, שיהיו נקראין על שמו? הלא הקב"ה בכחו וגבורתו מחדש בטובו בכל יום מעשה בראשית, והוא בעצמו הנותן כח להד"ת שלמד שיהיו כמו שורש להענין הזה. כעת שעסקת בתורה, מי נתן לתורה שלו את הכוח הזה? הרי הכוח הזה בעצמו, שהתורה תהיה כמו שבונה פלטרין של מעלה ושל מטה, הוא גם כן מהקב"ה. לכן זהו 'חסד'. ואפ"ה הקב"ה בחסדו, מחשב לו כאילו הוא בעצמו בנה פלטרין של מעלה ושל מטה. הקב"ה ברוב חסדו וטובו, מחשיב זאת כאילו שאתה עשית זאת, אבל בפועל לא עשית כלום. אתה בכלל, בלעדי הקב"ה לא היית קיים, וכל העוה"ז היה כולו אפס וריק.

וזהו כוונת רב, כאילו בנה וכו'. וזהו כוונת הכתוב, ולך י"י חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, פי' שהקב"ה חושב לאדם כאילו הוא בעצמו נטע שמים וארץ, וכמו שאמר רב.

רמשים, ומעולם לא נשמע להם היתר בהם. הכוונה לארצות אחרות.

וכל זה לא הספיק לי לגזור אומר לאסור, עד שעמדתי על עיקרן של דברים, דגרסי במסכת חולין דף נ"ט וז"ל, ובחגבים כל שיש לו ד' רגלים וארבע כנפים וקסולים וכנפיו חופין את רובו, ר' יוסי אומר ושמו חגב. ופירש"י ז"ל, ובחגבים זהו סימן טהרתם, כל שיש לו ד' רגלים וד' כנפים, יש לו קסולים – הם ב' רגלים ארוכים – לבד הד', והם סמוך לצוארו ממעל לרגליו לנתר וכו', וכנפיו חופות את רובו עכ"ל. הנה סימנים האמורים בדברי רש"י ז"ל, אינם במינים אלו שאנו רואים. כי סימני הקסוליים, דקדק לומר רש"י שהם סמוך לצואר, והרגלים למטה. ולא כן הם הללו, שקסוליהם למטה מרגלים. שהרגלים סמוך לצואר, והקסוליים למטה מהם.

הוא טען להם, מחילה, תסתכלו מה כתוב ברש"י במפורש, צריך שהכרעיים יהיו סמוך לצואר. ובגראד הזה שאתם אוכלים, זה לא סמוך לצואר. וכו' וכו'.

האזה"ח מאריך על כך, בטענות וראיות, הרבה דברים.

ברם האמת היא, שכל הטענות שלו, כל חכמי מרוקו שבאו אחריו, לא הסכימו איתו, ודחו את כל ראיותיו. גם מחכמי תימן, בעל מרפא לשון. מהרי"ץ זיע"א עצמו לא כתב נגדו בנושא החגבים. אבל בהלכות טריפות, מהרי"ץ בספרו זבח תודה, מתווכח הרבה פעמים עם הפרי תואר. למשל, ישנו לשון בספר מקור חיים, לעניין שאלה בדין ריאה שנמצא בה מחט חציה בחיתוך אונא עליונה וכו' ועלתה סרכא וסבבה מקום המחט וכו', והמקור חיים כותב ובסימן ל"א סעיף כ"ז בזה"ל, והרב מהרי"ץ העלה בתשובותיו [ח"א סימן ק"ג וסימן כ"א] להטריף כדעת פרי תואר, וכאן בזבח תודה סתר כל טעמי הרב פרי תואר אחת לאחת. אבל בסוף מהרי"ץ אומר, כי הוא אומר זאת להלכה ולא למעשה. לא מלאו ליבו.

אבל שם, זאת היתה שאלה הלכתית, לא כמו בחגבים שזהו עניין של מסורת וכדו'.

לגבי החגבים, הדבר הראשון שבו מתחיל רבי חיים בן עטאר, זהו העניין זה של רש"י כביכול כתוב שם, שישנו כלל כזה. כולם קופצים ושואלים עליו שאלות, כי אם הדבר כך, שישנו תנאי כזה שיהיו כרעיו סמוכים לצוארו, אז למה בגמרא ובפוסקים לא כתבו תנאי כזה. מתווכחים איתו קצת. אבל לא נתנו תשובה מלאה, להוריד את שורש הטענה הזאת.

בס"ד אנחנו זכינו להגיד, שזאת טעות. גם רש"י לא התכוון לכך. מה שרש"י כתב, 'סמוך לצוארו', זה לא שהכרעיים יהיו סמוך לצוארו, אלא שהרגליים סמוך לצוארו. צריך לפסק את רש"י באופן אחר. וכן ברש"י על התורה, שם מובא הדבר הזה, יש לקרוא זאת אחרת.

כתבתי זאת בס"ד בשלחן ערוך המקוצר וחלק איסור והיתר, דף קצ"ב בזה"ל, א"ל ויאר לנו לומר דבר חדש, אשר בו כל עקוב יהיה למישור. כי מה שהבינו כל רבותינו המפרשים דלעיל בפשיטות כך מדברי רש"י, הוא מפני שקראו דבריו בנשימה אחת, סמוך לצוארו יש לו כמין שתי רגליים וכו', שלפי זה מובן דקאי על הכרעיים. אבל במחכת"ה ואחר נשיקת עפר רגליהם, אפשר שצריך להפסיק ולנשום אחרי תיבות סמוך לצוארו, וקאי על הרגליים, ונמצא ממילא דאדרבה דבריו עולים בקנה אחד דוקא עם המסורת המקובלת, ולא בא להטיל תנאי וסימן חדש כלל ועיקר. וכך הוא פירוש דבריו, מה שאמר הפסוק ממעל לרגליו, רגליו אלו הם סמוך לצוארו. והוצרך לכך, לפי שהוא חידוש. כי רגליים בכל מקום הם בסוף הגוף ועכ"פ לא בתחילתו, ואדרבה בבעלי החיים שתיים הראשונות הם ידים ולא רגליים וכו'.

סמוך לצוארו. צריך לשים פה נקודה. ממעל לרגליו – סמוך לצוארו. רש"י רוצה לפרש לך, לחדש ולהסביר לך, כי למרות שבדרך כלל הרגליים הם בקצה של הגוף, בנ"ד הרגלים הם סמוך לצואר. ואחר כך, זהו ההמשך.

כך כתבנו בזמנו, ובשו"ת עולת יצחק חלק ג' [סימן ר"ג, אות ה', דף תמ"ח] העליתי זאת שוב, והוספנו בזה"ל, א"ל ויאר לנו בחודש שבט

אבל לא זאת הנקודה העיקרית, שברצוני לעמוד עליה.

אלא לגבי מה שלבסוף האור החיים כותב, אחרי כל הראיות, ומעתה אין לחוש למנהג שנהגו בו היתר, כי לא מנהג הגון הוא, ולא נהגו אלא בשנת בצורת פשוטו ידיהם, וכדברי הרב הזקן. וכל גלילות ישראל שמוסדים מימי קדם בבני תורה, לא נהגו היתר במין זה עצמו הַרְגִיל ביניהם. וכבר פָּבִיר מצאה ידי, ופירשתי והפרשתי כל יחידי בני עירי מהם, ואסרום. הצלחתי לשכנע את כל התלמידי חכמים שבאנשי עירי, שיודיעו לציבור לא לאכול זאת יותר. יחידי סגולה.

וא' מהם שלא שת לבו לדבר זה, הראוהו בחלום שהיה אוכל שקצים ורמשים, והעירוהו כי הם הארבה שאכל בו ביום. וכמה הערות עשה ה', והצדיק הדברים. וגדול הנס האחרון שעשה ה', שתמיד דבר רגיל היה לבוא מין זה לב' או לג' שנים, ולא אַחַר טפי מד'. ומשעה שפרסמתי איסורם, וחכמי העיר הטו אזנם ואסרום, מאותה שנה לא נראו עוד במערב למעלה מעשרים שנה.

הוא אומר, כי הנס האחרון הוא יותר גדול. תמיד הארבה היה מגיע אצלם בכל 2-3 שנים, והכי הרבה ארבע שנים. ובזכות שפירסמנו ופסקנו לאסור אותם, מנענו את הנזק למשך עשרים שנה. כי כאשר מגיע הארבה, הוא גורם נזק גדול לתבואה. אמנם אנשים אוכלים אח"כ את הארבה, אבל אין הצר שוה בנזק המלך'. כך הוא כותב.

ולכאורה, חושבני כי 'כל עובר ישום וישרוק'. וכי רבי' חיים בן עטאר, מסתמך על טענות חלושות כאלה? על שמישהו ראה בחלום? מי אינו יודע, כי 'החלומות שוא ידברו'? מישהו ראה ככה בחלום. כנראה הוא חשב על זה, אולי נלחץ מכך שכולם החליטו פתאום להפסיק לאכול, והוא כן אוכל, אז הוא חלם על זה. מהי הראיה?

ולגבי הדבר הזה, שלא בא ארבה עשרים שנה, נראה בעז"ה בהמשך [בד"ה ולזה]. ואולי זה לא לשבת, אדרבה עדיף לאכול אותם, אולי על

ה'תש"ס ב'שי"א, שבכת"י קדום וחשוב מאשכנז שלפירוש רש"י, הנמצא כיום בעיר לייפציג, אכן יש שם נקודה אחרי תיבות סמוך לצוארו. הספר הנזכר נכתב לפני כשבע מאות שנה, סמוך לזמנו שלרש"י גופיה, וכנראה הנקודה יצאה מרש"י עצמו, אלא ששאר סופרים אגב שיטפא חשבוה מוטעית והשמיטוה. יישר כוחו שלידידנו הנכבד ר' אהרן ג'מאני נר"ו מפה עיה"ק בניברק ת"ו שחתר לבדוק את העניין, יגע ומצא את הספר הנזכר, והביא צילום ממנו לידי. עיינתי בו, ואורו עיני. וראיתי גסדכן שהסופר עשה נקודות אף בעוד מקומות לצורך ההבנה הנכונה. ושבת לה' יתברך אשר הנחני בדרך אמת, וכן יעזרנו תמיד על דבר כבוד קדשו אשר נתן לנו תורת אמת.

ברוך ה', מצאנו לדברינו ראיה מכך, בסייעתא דשמיא.

כעת אמרתי, שאשלים פה את החסר. מי שרוצה לראות [מרן שליט"א מראה את הכת"י לציבור משתתפי השיעור], בעז"ה זה יודפס בחוברת 'שערי יצחק' [מצורף כאן בסוף החוברת, בעמ' 21]. זהו הכתב יד. עד היום, לא פירסמתי זאת משום מה, אבל כנראה מתקיים גם בנ"ד הפסוק [קהלת ג', א'] 'לכל זמן וגו'.

אפשר לראות זאת במפורש, ממעל לרגליו, סמוך לצוארו. נקודה. זה בכדי לסתום את פיותיהם של כאלה המתחכמים, אשר קשה להם לקבל זאת. אבל הנה, זאת המציאות. כעת ניתן לראות זאת בכתובים.

זאת דחייה ברורה כשמש. אין ספק, שזאת טעות. איך אומרים, כמעט שאסור לנו לדבר. אבל אין דבר כזה בעולם, שיהיו כרעיים סמוך לצואר. אין חגב כזה בעולם. אם היתה הלכה כזאת, אזי פירושו שהחגב הזה נעלם מן העולם, אינו קיים. ואינני חושב שישנו דבר כזה במציאות. היום בעולם מכירים את כל החגבים, בדקו את כל עשרות אלפי סוגי החגבים, ואין דבר כזה. א"כ לפי דברי האוה"ת, לא יכול להיות היתר.

ידי זה יהיה תיקון לנשמות מגולגלות. הנסתרות לי"י אלהינו.

בכל אופן, מה"ר פתחיה בירדוגו, בשו"ת נופת צופים וסימן י"ג, כתב תשובה מיוחדת על כך, לסתור את כל טענות הפרי תואר.

כתוב שם כך, שאלת האם יש לחוש לדעת מהר"ח ן' עטר זלה"ה בסי' פ"ה, במה שאסר אלו הארבה, שבאים כפעם בפעם בערי המערב.

תשובה. ראיתי בדברי הרב הנז' שיש טענות לאסרם ולכולם. תשובה לנבון נקל, ואין בהם כדאי לשנות עלינו את הידוע ומקובל מפי רבני קשישי העומדים על הפקודים, ובכל דור ודור גם בניהם אחריהם חכמים ונבונים גדולים וקטנים, אין פוצה פה ואין מצפצף, אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם להחזיק בהם היתר גמור. הא ודאי בכגון זה נִימָא, דבמידי דאכילה אין הקב"ה מביא תקלה ע"י בהמתם של צדיקים, וכ"ש צדיקים עצמם.

כך הוא פותח את תשובתו, ומאריך שם לסתור את הכל, ולבסוף הוא עונה על הדברים דלעיל, אחת לאחת.

הוא אומר [באות ו'] בזה"ל, עוד כתב הרב הנז', שמן היום אשר הפריש את בני עירו מאכילתם, לא נשאר שם אלא זקן אחד שהיה מפטפט כנגדו, והראוהו בחלומו שהוא אוכל שקצים ורמשים, והעירוהו כי הם הארבה שאכל בו ביום.

ולזה אני אומר, החלומות שוא ידברו, ורעיוניה על משכביה סליקו. גם על מה שאמר שלמן היום אשר נתן אל לבו למנוע בני עירו מאכילתם לא נראו עוד בערי המערב למעלה מעשרים שנה, אנכי הרואה שבשנת התקמ"א באו מהם חייילים לרוב – הוא אומר כי בזמנינו, בשנת תקמ"א, בא המון ארבה – וכל העולם פשטו ידיהם באכילתם – בעירו כן היו אוכלים אותם, הוא היה בעיר מקנאס – ואף על פי כן לא נראו בערי המערב כי אם עד שנת התקע"ג. לפי זה עברו שלושים ושתים שנה. אבל הוא כותב בהמשך, הרי שאעפ"י שהיו אוכלים אותם, לא נראו קרוב לעשרים שנה. כנראה

נפלה טעות הדפוס במניין השנים. ש"מ שמנהגו של עולם הוא. הנה בזמנינו כן אכלנו, ולא באו. אם כן בטלה הראיה.

סוף דבר – הוא כותב לבסוף מאד בחוזק בזה"ל, בהא סליקנא בהא נחיתנא, דחגבים הללו מותרים גמורים הם. וכל הפורש מהם שלא מחמת מיאוס אלא מחמת איסור – בשלמא אם מישוהו פורש מכך מחמת מיאוס, כי הוא נגעל מזה, אינני מדבר עליו. זה בסדר. אבל אם בגלל איסור – קורא אני עליו מאי דאיתא בירושלמי דע"ז והביאוהו התוס' בפ"ב דע"ז דף ל"ו, דרב לא בעי למיכל שמנן של גויים, ואמר ליה שמואל, אכול, ואי לא כתיבנא עלך וכו'. דהיינו זקן מִמָּרָא ח"ו. מפני הכבוד, הוא לא הוסיף זאת בהדיא.

אטרח עליה ואכל. והיינו מפני שרוצה לחלוק על הרוב. וכבר ידוע מעשה דר"א בתנורו של עכנאי, מן המאורע הגדול שרצה לחלוק על הרוב.

ופוק חזי מ"ש הרשב"ן, הביאו בטוא"ה סי' מ"ב, בא' מתלמידי הרשב"א שהיה רוצה לסמוך על הסמ"ג להחמיר במקדש בעד אחד, וכתב לו הרשב"א מי סנו ה"ג [הלכות גדולות] והרי"ף והרמב"ם וכל הגאונים, שאתה מראה בעצמך כאיש אמת, ומחמיר בכל אלו עכ"ל. והכי נמי אית לן למימר בנ"ד, בבני אדם הללו הרוצים לקחת עטרה לעצמן בפני ההמון, להראות בעצמן שמה שנגלה אליהם, לא נגלה לכל בשר אשר תחת השמים, אין זה אלא כל קביל די רוח יתירה בהו, וה' הטוב יכפר בעד, ויאיר עינינו במאור תורתו אכי"ר.

ולגבי מי שפורש מחגבים מצד שחושב שכך הדין, ולא מחמת מיאוס וכו', יש לי להוסיף דבר דומה לזה שכתב מהרח"כ בשם טוב פרק ו' ממאכלות אסורות הלכה ט"ז ודע, לאחר שביאר שיעור צלייה וז"ל, והוצרכתי לכתוב זה, לפי ששמעתי שיש מחמירין בזה יותר מדאי, שצולין אותו עד שיהא יבש. וקרוב לומר עליהם שהן בסוג מתחכמים על דברי חז"ל, אם הן עושין זה מצד חומרא לא משום שאין ערב להן כך, ולא שפיר עבדי ע"כ. וכזאת כתב כבר

שערי יצחק – השיעור השבועי

אמרתי לעצמי, אולי אנסה להתעמק, שמא הוא מסתיר פה משהו. אולי הוא טמן כאן איזה דבר נפלא. הסתיר רמזים עמוקים. אבל לא מצאתי. ברם, גם אם יהיו למישהו עיניים יותר טובות, ויבין שישנה כאן איזו אסמכתא. כמובן, האוה"ח בודאי לא סמך רק על החלומות וכל הדברים האלה, זה בא רק אחרי כל הראיות, אבל סוף סוף הוא חיזק זאת מכך, כביכול שלא היו אלו דברים תלושים. וזה נראה לנו תמוה.

*

ברצוני לומר על כך, שלוש תשובות. בכדי שלא יהיה מישהו שיחשוב, כי אולי הוא מחמיר, בכך שאינו אוכל אותם, כסברת הפרי תואר. שטוב וראוי להחמיר כמוהו.

דבר ראשון, גם אם כן, 'לא בשמים היא'. דבר שני, 'בדרך שאדם רוצה לילך, בה מוליכין אותו'. ועוד מעט נסביר זאת בעז"ה. דבר שלישי, אפילו על רבן גמליאל כתוב, שהראו לו בחלום 'ליתובי דעתיה'. אם הראו להגר"ח בן עטאר כל מיני דברים, נסים כפי שהוא אומר, והנס האחרון שהיה יותר גדול וכו', מן השמים רצו לחזק אותו בדבר הזה, אבל זאת אינה ראייה שכך היא ההלכה.

ההלכה אינה בחלומות, ולא בשמים, ולא בכל מיני סימנים. ישנה תורה, ויש הלכה. בבית המדרש, אפשר להתווכח. לא פוסקים כך.

חוץ מ'לא בשמים היא', אמרנו גם 'בדרך שאדם רוצה לילך וכו', וכבר דיברנו על כך בעבר [שיעור מוצש"ק במדבר התשפ"ב], אני רק חוזר ומזכיר זאת לגבי ענייננו. הבאנו את הכתוב בספר צדקת הצדיק, כי כאשר יש לאדם – שהוא חכם גדול וצדיק – שיטה שהיא לשם שמים, שהוא חושב שזהו רצון ה' – אזי מן השמים עוזרים לו בדרך שלו. אפילו אליהו הנביא, שהוא עצר את הגשמים, והקב"ה עושה לו נסים ונפלאות, אבל זה לא שהקב"ה מסכים לכך. הדבר לא אומר, שהוא צודק. רק כיון שככה אתה חושב, מלאכים יעזרו לך בדרך.

אולי הדברים קצת נשגבים מבינתנו, אבל צריכים לדעת שישנו דבר כזה. אם כן, לא יהיה גדול רבי חיים בן עטאר, מאליהו הנביא.

הערוך השלחן ביורה דעה סימן רע"א סעיף כ"ב לעניין אחר וז"ל, העולם מחזיקין עור שליל למצוה מן המובחר. ואיני רואה בזה שום טעם נכון וכו'. וכי להתחכם על טעמי התורה באנו, ואין לנו אלא מה שאמרו חכמים. וכן יש שמהדרים דוקא משחוטות בכשרות. ולענ"ד יש בזה גם כן התחכמות יתירה, ואולי גם חסו ושלום כמפקפק בדברי חז"ל. דאחרי שחז"ל אמרו שהם כשרים כשחוטות, יש להם דין אחד לגמרי. אם לא שעושים כן מפני שהם טובים יותר לכתובה או חזקים יותר וכיוצא בזה עכ"ל. ושני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. איתמר].

כמו כן, המלאך רפאל (בירדוגו), בספר תורות אמת [יו"ד דף כ"ו], כתב ג"כ כנגד האיסור הזה. וז"ל, קרוב לזמנינו קם חכם א' מיוחד, והאריך למעניתי בספרו אשר חיבר ונק' בשם פרי תאר, וערער על המנהג, ופסק דין מתוך מקרא, דבעינן שיהיו קרסולים למעלה מרגליו, כדכתיב אשר לו כרעים ממעל לרגליו.

ובאמת שהרבה יש לתמוה עליו, בפסקו דין מתוך מקרא. וחז"ל אמרו שהפוסק דין מתוך משנה, הרי זה מכלה עולם, ק"ו בפוסק מתוך מקרא. ואם כדבריו כן הוא, למה כל הפוסקים יתנו מכשול גדול בדבריהם, להטעות כל הבאים אחריהם לאכול שרץ רח"ל. דאיך גם א' מהם לא אישתמיט לומר דבעינן שקרסוליו יהיו למעלה מרגליו. והנה יעיין המעיין במשנה וש"ס והרמב"ם ורי"ף והרא"ש ור"י ובעל הטורים ורבינו ירוחם וכל הפוסקים, וכולם סתמו כסתם דמתניתין. ואין כל זה אלא שברור כשמש דאין קפידא בזה כלל. וקרא דכתיב 'ממעל לרגליו', יראה ברור שתיבת 'ממעל' תשמש בלשה"ק במקום 'מלבד' וכו'. פירוש זה, אם יראה בעיניך דחוק, הנה כל הפוסקים יעידו עליו, ומי יבוא אחריהם.

לא ניכנס לשקלא וטריא בזה, במקומות אחרים הארכנו בס"ד, אבל עכ"פ הרי מצד שני, כפי שאמרנו לעיל, רבי חיים בן עטאר, 'כגובה ארזים גבהו', א"כ איך הוא כתב כאלה דברים, חלומות וכו'?

הוא כותב שם עוד דבר הפלא ופלא, אינני יודע האם אמרתי זאת בזמנו [שם], כי זאת הטענה של עם ישראל – בפרשת קרח שלפנינו – אַתֶּם הַמִּתְּם אֶת עַם יִשְׂרָאֵל [במדבר י"ז, ו']. הוא מסביר כי פירושו כך, טענו, משה רבינו אתה לא צודק. אבל כיון שאתה רוצה כך, לכן הם מתו. הפלא ופלא. 'אתם המיתם' – אתם גרמתם, כי זה מה שאתם רוצים. לא שהקב"ה רוצה את זה. ועוד נדבר ע"ז בלי נדר.

ביאור המושג זלא היא' המובא פעמים רבות בגמרא. בגמרא במסכת ברכות [דף כ"ח ע"א] מובא לגבי רבן גמליאל, אחרי המחלוקת העצומה לגבי תפילת ערבית, האם היא רשות או חובה, הורידו את רבן גמליאל מהנשיאות.

תנא, אותו היום סלקוהו לשומר הפתח, ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה ר"ג מכריז ואומר, כל תלמיד שאין תוכו כברו, לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא, אתוספו כמה ספסלי. א"ר יוחנן, פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי, ורבנן. חד אמר, אתוספו ארבע מאה ספסלי. וחד אמר, שבע מאה ספסלי.

הוה קא חלשא דעתיה דר"ג. אמר, דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל? רבן גמליאל רואה, כל כך הרבה, מאות, שבגללי לא למדו תורה. באותו יום, נוספו שבע מאות, וחד אמר ארבע מאות. אולי אני לא בסדר?

אחזו ליה בחלמיה, חצבי חירי דמליין קטמא. הראו לו בחלום, כדים לבנים מלאים אפר. מפרש רש"י, כלומר, אף אלה אינם ראויים. התלמידים האלה, לא שווים. זה אפר.

אומרת על כך הגמרא, וְלֹא הִיא. ההיא, ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה. הראו לו את זה מן השמים, רק בכדי ליישב דעתו, שלא תהיה לו עגמת נפש וצער.

שואלים המפרשים, אז מה הפירוש? וכי מן השמים מראים דבר שקר? יקוב הדין את ההר'. מה זאת אומרת?

יש על כך כמה פירושים, וממילא הם מתאימים גם לעניין שלנו.

בספר מילי דברכות [על הגמ' שם] אומר, שזהו כפי שכתוב [בגמ' בבא מציעא דף פ"ז] שהקב"ה

שינה מפני דרכי שלום. מעיין זה. זה לא בדיוק אותו הדבר.

כפי שהיה אצל שרה אמנו, שהיא אמרה ז'אדני זקן, והקב"ה אמר לאברהם שאמרה ז'אני זקנתי'. מותר לשנות מפני השלום. משהו כזה. אמנם ישנה בכך מחלוקת, בין הרמב"ן לבין הרא"ם. בסדר, יש כיוון כזה. כך הוא כותב, ומאריך.

החיד"א בספרו פתח עינים [על הגמ' שם] כותב פירוש נפלא. הוא אומר, שרבן גמליאל לא הבין נכון, מה הראו לו מן השמים. זה שהראו לו מן השמים כדים לבנים מלאים אפר, פירושו, שאם אתה יודע שזה אפר, אזי זהו תלמיד שאינו הגון. אבל אתה לא הכנסת תלמיד, שאינך יודע האם תוכו כברו. כלומר, צריך לצד החיובי. אם אני לא יודע, אזי לא ייכנס. הדבר אינו צודק. אם ידוע שאין תוכו כברו, אל תכניס אותו. אבל לא כאשר לא ידוע. רבן גמליאל טעה, הוא הבין שזאת סייעתא לשיטתו. מן השמים הראו לו דבר, בכדי ליישב את דעתו, שהוא יבין ככה. אבל לאמיתו של דבר, אם היה מתעמק, היה רואה שזאת אינה הכוונה. א"כ זה לא שהראו מן השמים דבר שקר ח"ו, רק הוא הטעה את עצמו. כפי המעשה של רב ספרא. זה לא גניבת דעת.

וז"ל החיד"א שם, יש להעיר, אטו משמיא משקרי ח"ו, להראות לו דבר שאינו משום יתובי דעתיה?

ואפשר דמשמיא אחזו ליה סתמא חצבי חירי דמליין קיטמא, והכוונה לרמוז לו היפך דעתו, שהיה אומר דכל תלמיד מן הסתם אל יכנס, דזה אינו. אלא האמת, דאם ידוע לנו דאין תוכו כברו אז לא יכנס, אבל מן הסתם יכנס. וכדאמרינן בסמוך לפי גירסת עין יעקב, וראב"ע, הני מילי היכא דקים לן שאינו הגון. לכן מן השמים הראו לו חצבי חירי דמליין קיטמא, לגלות לו דדוקא היכא דידעינן דמליין קיטמא, וקים לן שאינם הגונים, אז דוקא הוא דלא אנוחי מנחינן להו לעיולי. אבל מסתמא, לא. וכראב"ע. אך סתמו הדבר, ליתובי דעתיה. ואיהו הוא דקא טעי להבין, דהני

שערי יצחק – השיעור השבועי

בגמרא, בעל התלמוד – מסדר התלמוד – כתב כך. והוא אומר, שזה רק בכדי שלא להוציא עליהם לעז?

אח"כ הוא כותב, שישנה נפקא מינה לדינא. וז"ל, וגם יש נפק"מ לדינא, אם להושיב שומר כר"ג. דכן ס"ל לב"ש בריש מס' אבות דר' נתן. אבל להלכה קיי"ל כב"ה, להעמיד תלמידים הרבה, דהמאור שבה מחזירם למוטב כנ"ל.

אבל לכאורה, בדבריו דלעיל הוא קצת מחליש זאת. כי אנחנו יודעים, שכל מה שכתוב בתלמוד, זה ברוח הקודש. כל-שכן מה שנכתב כמסקנא בגמרא. כפי שכתוב בשם רבי יהודה ברצלוני בספר העתים, ירד עמוד של אש מהשמים. המקור לכך, בתוספות ברכות ודף י: ד"ה תרינן, וראיתי בספר העתים שחיבר הרב רבי יהודה בר ברזילי, ששמע שהיה עמוד של אש יורד מן השמים עליהם בכלה דאלול ובכלה דאדר יעו"ש. ולכן אין שום חכם ושום קהילה שיעשה דברים כנגד הש"ס. אין אפשרות לחלוק, כנגד הש"ס. מה שכתוב בתלמוד, זהו סוף פסוק. זאת הלכה, החייבת להתקבל על כל עם ישראל. רוח י"י דיבר בס' ומלתם על לשונם'. הרמב"ם הדגיש זאת בהקדמתו למשנה תורה.

אולם חוץ מכך שזה ברוח הקודש, חושבני שההוכחה הפשוטה ביותר היא, כי אפילו הסברא נותנת כך. מכיון שאם זה לא ליתובי דעתיה, אם זה כי מן השמים רצו להראות שרבן גמליאל צודק, אז למה מראים זאת רק לו, שיראו זאת לכל חכמי ישראל, שכולם יחלמו את החלום הזה. מה החכמה, להראות את זה לו? תראה זאת גם לחכמים החולקים עליו, שיבינו שהם טעו. ואולי יותר מזה. אם מן השמים רוצים להגיד, שהוא זה שצודק, שיראו משהו לעיני כל, בפרהסיא. כיון שמראים זאת רק לו, שמע מינה.

שאלה מהקהל: אפשר להוכיח זאת גם מהמשך הגמרא, שלא נשארה הלכה תלויה בבית המדרש שלא פירשוה. יצא טוב מכך.

תשובת מרן שליט"א: נכון. ורש"י מסביר כי מתוך שרבו התלמידים, רב החידוד והפלפול

ספסלי דאתוספו, חצבי מליין קיטמא הם. ובכי הא דאיהו מטעי נפשיה, לית ביה משום גניבת דעת, כדמוכח פ' גיד הנשה בעובדא דרב ספרא ע"ש ובתוספות והרא"ש. ומאי דאמרו בש"ס זלא היא, כלומר לא היא כמו שהבין ר"ג. דאדרבא, הוא כראב"ע. אלא ליתובי דעתיה אחזיא ליה, כלומר סתמא, ודוק.

מה שציין החיד"א לפרק גיד הנשה, כוונתו לגמ' בחולין דף צ"ד ע"ב וע"ע מכות דף כ"ד, ובמפרשים. אבל לכאורה יש חילוק, שכאן יזמו מעיקרא מן השמים את החלום, לא כמו שם שמר זוטרא יצא לדרך מעצמו. ויש לעיין ולהתיישב בזה לעת הפנאי.

שאלה מהקהל: לא הבנתי את פירוש החלום? תשובת מרן שליט"א: שאם אתה יודע שזהו תלמיד שאינו הגון, שאין תוכו כבדו, אל תכניס אותו לבית המדרש. רק כאשר אתה יודע. אבל אם אתה לא יודע, מן הסתם, אפשר להכניסו. כפי שהרמב"ם כותב בהלכות תלמוד תורה, תלמיד תם, שלא יודעים לגביו, לא שמענו עליו דברים חשודים, לא חייב לחטט אחריו.

בספר חדשים גם ישנים, להרב יהונתן שטייף, כתב לתרץ בזה, דבר קצת תמוה. הוא ג"כ שואל את השאלה בזה"ל, צריך עיון, דא"כ למה אחזו ליה חצבי וכו' ליתובי דעתיה, דהא לא עשה כהלכה?

וצריך לומר, דר"ג סובר כב"ש, דס"ל באבות דר"נ דאין מלמדין אלא לתלמיד שיודעין בו שהוא הגון. אבל ראב"ע ס"ל כב"ה, דמלמדין גם למי שמעשיו סתומים, בבטחון שהמאור שבה יחזירנו למוטב. וכ"פ הרמב"ם בהל' תלמוד תורה. וכיון שעשה עפ"י דעת תורה, ע"כ הראו לו משמים, להפיס דעתו. ואולי בשמים פוסקים בזה כב"ש וכו'.

אח"כ הוא שואל, בד"ה ההיא ליתובי דעתיה. צריך עיון, מנלן כן? מנין לגמרא להגיד כך? והוא מתרץ, ויש לומר דבני הישיבה אמרו כן, שלא להוציא לעז על אותן התלמידים שניתוספו.

קצת תמוה בעיני. שאמרו זאת רק בכדי שלא להוציא לעז? הרי זאת השורה האחרונה

יעו"ש. אבל אולי חלקם הגונים, וחלקם אינם הגונים. אפשר. צריך להתעמק בכך. שאלה מהקהל: גם כאשר ר"ג חזר לנשיאות, הוא לא החזיר את התקנה שהיתה. תשובת מרן שליט"א: אולי אז הוא חזר בו. ואולי לא רצה שוב הפעם לעורר מחלוקת. יש לפלפל.

אמרתי זאת, בכדי להגיד שהמלים ז'לא היא' הכתובות בגמרא, זאת הוכחה. ונפק"מ לשאר מקומות בש"ס. אמנם אולי לפי מה שאמרתם מקודם, יש מקום לדון בכך מחדש, דשאני הכא. אבל עכ"פ כך היא הפשטות.

*

בגמרא מסכת עירובין ודף נ"ג ע"ב כתוב כך, רבי יוסי הגלילי, הוה קא אזיל באורחא. אשכחיה לברוריה. אמר לה, באיזו דרך נלך ללוד? אמרה ליה, גלילי שוטה. לא כך אמרו חכמים, אל תרבה שיחה עם האשה? היה לך לומר, באיזה ללוד.

אלו שתיים-שלוש שורות בגמרא, אשר קצת מבהילות. אבל השאלה, למסקנא, האם היא צודקת, או שאינה צודקת? אדם שמדבר עם אשה, אסור לו להוסיף מלה או שתיים? הרי הוא אמר, 'באיזה דרך נלך ללוד', והיא אמרה לו, היית צריך להגיד 'באיזה ללוד'. רק שתי מלים. ומי שיראה בעין יעקב, כתוב שם שהיא אמרה לו, היה לך לומר 'באיזה דרך ללוד'. זאת אומרת, רק על מלה אחת, היא תופסת אותו. האם הדבר אסור?

לכן הבאתי כעת זאת. אם היא לא צודקת, לכאורה הגמרא היתה צריכה לומר, 'ז'לא היא'. היה צריך לכתוב, שלא נכון מה שהיא אומרת, ורבי יוסי צודק. אבל מזה שהגמרא נשארת בכך, משמע שזה נכון.

ביאור המעשה המובא בגמרא לגבי רבי יוסי הגלילי ששאל את ברוריה 'באיזה דרך נלך ללוד', ומה שענתה לו, והאם אכן ישנו איסור מן הדין להרבות שיחה עם האשה, האם גם לאשה ישנו איסור להרבות שיחה עם האיש, גירסת המלה 'לוד' הוא"ו בשורק, ומסקנת מרן שליט"א להלכה ולמעשה.

אבל לגופו של עניין, לכאורה פלא עצום. רבי יוסי הגלילי שואל אותה, 'באיזה דרך נלך

ללוד', והיא עונה ומדברת עליו דברים קשים, 'גלילי שוטה', לא כך אמרו וכו'. כמה מלים היא אמרה? שש עשרה מלים. הוא אמר, רק ארבע מלים. והיא דיברה, פי ארבע ממנו. האם הדבר מותר?

עמדתי על השאלה הזאת לפני שנים רבות, ב'מילי דאבות' ועל פרקי אבות, דף ט"ז, וכתבתי בס"ד כי לאשה אין איסור, כי טבע האשה שהיא דברנית. לגבי אשה, לא מגבילים את הדיבורים. הקב"ה ברא לאשה טבע לדבר. מסבירים בספרים, כי הקב"ה נתן לאשה את טבע הדיבור, בשביל הילדים, כי היא צריכה לשכנע אותם ולדבר איתם וכו'. וישנם כאלה האומרים, בשביל שהיא סובלת מהלידה, יש לה קשיים, אז הדיבור מוציא לה את הצער החוצה ועיין ילקוט ישר ערך חוה, ובמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך פרשת יתרו ע"פ ותגיד לבני ישראל. אבל זה שהאשה דברנית, הדבר אינו חידוש, כבר מדורות אבותינו הקדושים. לכן, אין איסור. כך היה נראה לי.

כך כתבתי שם, ולשיטת ברוריה יש להעיר, דעד שהיא גערה בו על שתי מלים מיותרות מתוך ארבע, וכיצד לא הקפידה על אריכות הדיבור שלה, שכולל שש עשרה תיבות? אלא שמע מינה, דלגבי האשה עצמה אין קפידיא כלל, כי טבע הנשים להיות דברניות, כמ"ש חז"ל בכמה דוכתי, כגון בבראשית רבה פרשה י"ח. ותשעה קבין שיחה נטלו נשים, כדאיתא בקידושין דף מ"ט ע"ב וכו'.

אבל עכשיו ראיתי, בשבוע האחרון, כי בספר כף אחת [ודף קכ"ח] כבר שאל את השאלה הזאת, והוא אומר כי דברי תורה מותר. בשלמא לגבי רבי יוסי הגלילי, הוא מדבר דברי חולין, באיזה דרך וכו'. אבל היא מדברת דברי תורה, ולגבי דברי תורה אין הגבלה.

הוא כותב כך, לכאורה יש לדקדק על ברוריה, שהוא אמר לה ארבע תיבות, באיזו דרך נלך ללוד, והיא אמרה ליה, היה לך לומר שתי תיבות, דהיינו באיזו ללוד. א"כ היאך היא לא דקדקה על עצמה, שלא להרבות עמו דברים הרבה כט"ז תיבות, 'גלילי שוטה', לא כך אמרו

שערי יצחק – השיעור השבועי

גדולה. ישנו מעשה על בתו של רבי עקיבא, שכאשר היה בזקנותו קרה לה איזה אסון, גידמת וקיטעת וכו', ישנו סיפור ארוך, לא ניכנס לכך, ושם כתוב שמישהו בקידוש בשבת ראה שהיא חכמה ביותר, שאל אותה שאלות על ענייני שבת, והיא לימדה אותו הלכות, וכאשר הוא היה הולך לביהכ"נ להתפלל היא היתה מלווה אותו, כל השבת דיבר איתה. ראיתי זאת בכת"י. וכבר נדפסה בס' מים שאובים לה"ר דוד הלוי דף רל"ט. ואכמ"ל.

התפלאתי על כך. מה עם 'אל תרבה שיחה עם האשה?' הרי היא לא אשתו? אמנם בסופו של דבר אח"כ הם התחתנו, אבל רואים כי כביכול ישנו היתר כאשר זה דברי תורה.

אם כי שם רואים, כי זה היה ממש לשם שמים גמור, בלי שום צד ח"ו של כוונות בלתי טהורות, א"כ נמצא שאין מכך ראיה לגבי אנשים אחרים. אבל סתם, לגבי הבסיס הזה, ישנו עכ"פ מקום לדבר הזה, כי על דברי תורה לא נאמר האיסור המדובר.

גם מדברי החיד"א [בספרו פתח עינים, על הגמ' בעירובין שם] רואים, שהוא הבין כמו בעל כף אחת, כדלקמן. לפני כן החיד"א כותב כך, אפשר דרמזה לו דיש צד זכות שהוא מהגליל, דלא דייקי לישנא ונכשלים. כך הוא אומר בהתחלה, כי זהו מה שברוריה אמרה לרבי יוסי, 'גלילי שוטה'. הרי כתוב, שבני הגליל לא דייקי לישנא, ובני יהודה דייקי לישנא, כנזכר שם לעיל בגמרא.

הדבר נשמע לי קצת תמוה. כי הפשטות לפענ"ד היא, מה שברוריה אמרה לו דברים חמורים, זאת יען כי החזיקו את בני הגלילי – כנראה – שוטים. דהיינו, זה לא צד זכות. ההיפך. היה עליהם – כפי שאומרים – 'סטיגמה' כזאת. הגמ' שם אומרת [באותו עמוד, לפני כן], שברגליל אחר היה אומר, אמר למאן, אימר למאן. אמרו לו, גלילאה שוטה, תגיד מה אתה מדבר? מפרש רש"י, כי במלה 'אימר', הוא לא אמר ברור את האות הראשונה, דהיינו את האות אל"ף. אמרו לו, תגיד מה אתה מדבר?

חכמים אל תרבה שיחה עם האשה, היה לך לומר באיזו ללוד, דוק ותשכח ט"ז. היה לה להראות לו באצבע ולומר לו שתי תיבות, בדרך זו, ותו לא מידי. ועוד, למה לא אמר לה ריה"ג, למה אַתְּ (מְרַבֵּית) [מרבה] לדבר שיחה עם האיש כדאמרן. למה רבי יוסי הגלילי לא עונה לה?

לכן הוא אומר, שרבי יוסי הסכים איתה, כי היא צודקת. רבי יוסי לא ענה לה, כי שתיקה כהודאה. הוא קיבל את דבריה.

לכאורה, חשבתי כי הדבר אינו מוכרח. כי מי אמר שרבי יוסי הסכים איתה? אולי רבי יוסי לא רצה להתווכח איתה? חושבני, כי רבי יוסי יכל להגיד לה, וכי מלה אחת, או שתי מלים, זה דבר אסור? מה שכתוב, 'אל תרבה שיחה עם האשה, אין הכוונה שהאדם צריך עכשיו מראש לחשבן, האם אפשר לצמצם מה להגיד. ריבוי שיחה, באופן כללי. אבל לא שיש פה דקדוק עד כדי כך.

חוץ מזה, לפי המשמעות שהוא ידע שזאת ברוריה – כתוב 'אשכחה לברוריה' – הרי כתוב בתוספתא במסכת כלים, בְּבֵא מְצִיעָא פ"א אות ג', ישנו שם ויכוח לגבי קלוסטרא, האם טמאה או טהורה, וברוריה אמרה 'שומטה מן הפתח וכו', ואמר על זה רבי יהושע, 'יפה אמרה ברוריה'. היא כנראה היתה בבית המדרש. כמו תנאית. מביאים אותה בין דברי התנאים. הגמרא בפסחים [דף סב:] כתוב, שהיא היתה שונה שלוש מאות הלכות וכו'. א"כ כנראה שרבי יוסי לא הרגיש שהיא כמו אשה זרה, אלא אשה חכמה. רבי יוסי יכל להשיב לה, אבל אם הוא היה עונה לה, והיא היתה עונה, והיו מתווכחים יחד. לכן הוא העדיף לא לענות, במקום להתווכח. ועוד שזה היה בשוק, הרי הם היו בפרשת דרכים. עיין מהרש"א. לכן הוא החליט כך. אם כן, מי אמר?

אבל לפי מה שאמרנו מקודם, הגמרא היתה צריכה לכתוב, 'זלא היא'?

קשה להגיד כאן מה למעשה, כי לגבי מה שאומר בספר כף אחת – זהו מה"ר שלום אביחצירה – האמת היא שיש לדבריו סייעתא

מה אתה רוצה לקנות? יְחַמְר לַמַּרְכָּב, או חָמֵר לַמַּשְׁתִּי? האם אתה מדבר על חמור, או על יין? 'או עמר, או אמר?' לא ברור מדבריד, על מה בדיוק אתה מדבר? על כך כתוב, גלילאה שוטה.

מצאנו כעין זה בכמה מקומות, שהתייחסו לבני הגליל, שהם קצת לא התנהגו כראוי. כגון בירושלמי במסכת תענית [פ"ד הל"ד]. אמנם לא לגבי כל בני הגליל, אבל לגבי העיר צְפוּרִי, שזה מקום בגליל, על יד עכו. אולם ישנה גירסא בגמרא בעירובין, במעשה זה של ברוריה, מי שיעיין בדקדוקי סופרים יראה זאת, כי זהו אינו רבי יוסי הגלילי, אלא רבי יוסי סתם, שזהו רבי יוסי בן חֲלָפְתָא, והוא בודאי היה בציפורי.

כתוב שם בירושלמי על אנשי ציפורי, כי רבי חנינא עשה תענית ולא ירדו גשמים, אז הם האשימו אותו שכביכול בגללו לא יורד גשם, כביכול אין לו זכות שתתקבל תפילתו. לכן הוא הביא את רבי יהושע בן לוי מהדרום, ואעפ"כ לא ירד גשם. זהו סיפור ארוך. במקום שהציבור יאשימו את עצמם, שבגלל עוונותיהם לא יורדים גשמים, הם מאשימים את הרב, שבגללו לא יורד גשם. והנה גם כאשר הוא הביא את רבי יהושע בן לוי, ג"כ לא ירד גשם. למרות שלגבי הדרום, כאשר רבי יהושע בן לוי התפלל בעת עצירת גשמים ירד גשם, מ"מ כאשר הוא בא לציפורי לא ירד גשם.

אמר להם רבי חנינא, לא רבי יהושע הוריד גשם לדרומיים, ולא אני עצרתי את הגשם. הדרומיים ליבם רך, שומעים דברי תורה והם נכנעים. אבל אתם, הלב שלכם קשה. כתוב עוד כמה וכמה דברים על אנשי ציפורי. וישנו עוד סיפור שם בירושלמי, שהיתה מגיפה בעיר, ואמרו שהרב אשם. מתרעמים עליו, למה אתה לא עוצר את המגיפה? במקום שיפשפשו במעשיהם. א"כ מובן, שהם היו אנשים לא כ"כ הגונים. בכל אופן, נראה שהיה משהו לגבי הגלילי.

הלכך קצת אינני מבין, מדוע החיד"א הכניס פה כוונה אחרת.

בכל אופן, הוא ממשיך ואומר, וילפינן מהאיי עובדא, עד היכן מגיע גדר אל תרבה שיחה עם האשה, דהיל"ל באיזו ללוד.

*

דרך אגב, הגירסא שלנו היא, 'לוד'. הוא"ו בשורק. שלא תחשבו, שזה כפי שאומרים היום בעברית, לוד, בחולם. גירסתנו – בכל מקום – היא 'לוד'. את הגירסא הזאת, שמעתי כבר בילדותי מפי אבא מארי זצ"ל. 'באיזה דרך ללוד'.

ובעין יעקב, כתוב שש מלים, 'באי זו דרך נלך לעיר לוד'. הדבר נראה קצת יותר מדאי. אבל כנראה הוא לא דיבר ולא הוסיף סתם מלים מיותרות, כי יש עוד מקום בשם לוד, לכן הוא אמר 'לעיר לוד'. ישנו מקום נוסף בשם לוד, שהיו אוכלים שם בני אדם, כפי שהגמ' אומרת במסכת גטין ודף מ"ז ע"א. וע"ע שבת דף י' ע"א מאכל לודים, בפירש"י, ובערוך ע' לד. יש 'לוד' אחר. א"כ כאשר הוא אמר 'לעיר לוד', כנראה היתה מכך נפק"מ, האם זה לעיר לוד, או למקום השני, שהיה מחוז. הוא לא דיבר סתם שפת יתר, אלא אמר דברים הנצרכים. אולי ישנם כאלה שלא הבינו זאת, ולכן מחקו את זה. לכן כתבו אחרת.

שאלה מהקהל: לגבי ניקוד המלה לוד, אין פסוק שזה בחולם?

תשובת מרן שליט"א: הרב משה, מעיר הערה נכונה. ישנם פסוקים בספר נחמיה, ובדברי הימים, שכתוב 'לוד'. אכן כך כתוב, בכל הספרים. ובכל זאת בתושבע"פ קיבלנו שהגירסא 'לוד'. וישנם עוד מלים כאלה, כגון שאנו גורסים 'יבנה', למרות שכתוב בפסוק 'יבנה'. וכן כפי שכתוב 'יהושע בן נון', ובדה"י יש 'נון'. וכן השינוי למואל – למואל. הניקוד מתחלף. אבל אין ספק, שזאת הגירסא המקובלת בידינו. ואם בידינו היא מקובלת כך, אזי אין ספק שגם בזמן חז"ל כך דיברו. זאת המסורת מדור לדור. מי שיעיין במסכת מעשר שני ופרק ה' משנה ב', מהרי"ץ זיע"א ג"כ ניקד כך. כתוב שם, כרם רבעי היה עולה לירושלם מהלך יום אחד וכו', לוד לצד מערב וכו'. הוא

שערי יצחק – השיעור השבועי

אם הוא היה רוצה ללמד את המוסר הזה, הוא היה מספר זאת על מישוהו אחר. אבל אם רבי זירא ורבי יוסי הלכו ביחד, אזי אפשר להבין, כי רבי זירא סיפר את הסיפור הזה, בשביל תועלת העניין. יכול להיות.

כפי שכתוב בגמ' לפעמים דברי ביקורת על תנאים, דברים בגנותם ח"ו, אבל זה בכדי להראות כי הם בעצמם הודו בטעותם. וכדומה. חכמי ישראל, אינם מסתירים. תוה"ק לא מְחַפֵּה. לדעת את הויכוח שבין גדולי עולם, או כי כך קרה, בכדי ללמוד מכך. ישנה מכך תועלת. ואכמ"ל.

מוסיף החיד"א בפתח עינים שם, תו ילפינו, דיהירותא לנשי לא חזיא, כמ"ש פ"ק דמגילה. הוא מוציא מהמעשה הזה, לימודים ותועלות לכמה דברים. זהו כפי שכתוב לגבי דבורה, חולדה, במסכת מגילה ודף י"ג ע"ב, כי י'הירותא לנשי לא חזיא' היינו, שכאשר הנשים מקבלות חשיבות, מקבלות תפקיד, אזי הן אינן מכניעות ומשפילות את עצמן. כי איך היא אומרת כך לרבי יוסי הגלילי, 'גלילי שוטה? ככה מדברת? בכל אופן, זהו הטבע שלהן, לכן לא כל כך גרוע הדבר.

הגמרא אומרת שם, כי אלו שמות מגונים, כגון דבורה – שהיא עוקצת, וחולדה הנביאה, שחופרת באדמה. שמות מגונים. ולמרות זאת, בכ"ז יש להן גאווה פנימית, שהן לא מכניעות ומשפילות את עצמן. כיעו"ש במהרש"א. אותו הדבר גם פה.

בכל אופן, רואים מדברי החיד"א, שכך המסקנא להלכה. כי רבי יוסי הגלילי נתבזה, ונסלח לו. לא כפי שאמרתי מקודם, שרבי יוסי יכל להתווכח. להגיד לה, מה פתאום? מי אמר כי אפילו מלה אחת או שתים, אסור? כמו כן, מי אמר שמדובר אפילו באשה חכמה וצדקת גדולה, כמו ברוריה? אולי האיסור נאמר, רק לגבי אנשים רגילים, ולא על חכמים וצדיקים. אולי לגביהם, אין איסור כזה?

לפי מה שאמרנו לעיל, ההוכחה לזה היא מכך שהגמ' שותקת. כי אם זה לא היה נכון – מה

ניקד כך במפורש, לוד. צריכים ליישב זאת. והתפלאתי לראות, כי גם אצל האשכנזים ניקדו כך, מי שיעיין ב'ערוך השלם' יראה שגם הוא ניקד כך, בשורק. ולמרות שהביא בעצמו אח"כ את הפסוקים. הדבר סימן, שזאת המסורת גם בקהילות אחרות. לא בדור שלנו. בדורנו, הלכו לפי הפסוק, לפי המקרא. אבל, בכל מקום אנחנו גורסים ל'וד', לגבי שניהם, גם לעיר וגם למחוז. ובטח ש'לא להים פתרונים', יש מקום ליישב.

יש לאידך גיסא פסוקים בשורק, ומְצַרִים יְלָדָאָת לְוָדִים וְאָת עֲנָמִים [בראשית י', י"ג], וְאֶרְפָּכְשָׁד וְלֹד וְאָרְס [שם כ"ב]. אולי זה גרס את השינוי והחילוף בשמותיהם, כי הם מעיקרא שני דברים שונים.

*

בכל אופן ממשיך החיד"א וכותב, וכל היתר, הוא מרבה שיחה. או לנו מיום הדין, או לנו מיום התוכחה.

רואים שהחיד"א לקח זאת, להלכה ולמעשה. כי מן הסוגיא פה יוצא, שרחמנא ליצלן, צריך מאד מאד להיזהר.

תו ילפינו, שהקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה, דתְכַף שְׁקָלֶיהָ לְמִטְרָפְסִיָּה רַבִּי יוֹסִי הַגַּלְיִלִי, שנתבזה ונסלח לו. הדבר היה בזיון לרבי יוסי, שהיא נותנת לו תוכחת מוסר, גלילי שוטה וכו'. אבל הדבר היה כפרה עבור רבי יוסי, ונסלח לו עי"ז מן השמים.

בדקדוקי סופרים, כתוב משהו משונה. מובאת שם גירסא, רבי יוסי ורבי זירא הוו אזלי באורחא, אשכחה לברוריה וכו', והוא כותב על כך, לא ידעתי מאיפה השיבוש הזה. איך נכנס פה, רבי זירא?

חושבני, שאולי לא פשוט שזהו שיבוש. כי בואו חשבון. לפי הגמ' שלפנינו, איך שהגירסא שלנו, מי גילה את הסיפור? איך נודע לגמרא הסיפור הזה? וכי ברוריה באה וסיפרה את הסיפור הזה, ככה היה ואמרתי ככה? הרי בכך היא מדברת לשון הרע. וכן מתכבדת בקלונו. ורבי יוסי, מסתמא לא יבוא לבזות את עצמו, לומר כך על עצמו שכך היה ושהיא גערה בו. הכי הרבה,

שהיא אמרה, דהיינו אם היה צד ללמד זכות על רבי יוסי, שהדבר כן נכון, הגמרא היתה צריכה להוסיף לכתוב אחר כך 'ולא היא', מכך אנחנו מבינים, כי מה שכתוב בסוף, נשאר כך להלכה ולמעשה.

בכל אופן, מה שנוגע לענייננו, לראות כמה הדבר חשוב וחמור, אפילו שמדברים סתם דברים. אבל לגבי ההיתר שכתב בס' כף אחת, שלגבי דברי תורה הדבר מותר, אינני יודע. לכאורה הדבר נשמע תמוה. בכל אופן, הדבר תלוי, האם זה לשם שמים. לפי העניין. אולי לקחת זאת בתורת צד. כי אי אפשר להכחיש זאת, מבחינה מסויימת.

ולאמיתו של דבר, עיקר העניין הזה אינו מובא בכלל להלכה בספרי הפוסקים המפורסמים. כוונתי הרמב"ם וטו"ש"ע. א"כ השאלה האם בכלל מדובר על איסור ממש, או שזה רק גדר של חומרא. אבל מה שבטוח, ששומר נפשו ירחק מזה, כמו משור המועד. לא כדאי לחפש היתרים, או צדדים כאלה. מהגם שיש פוסקים שכן העלו את האיסור להרבות שיחה. רק לדעת, שאם כבר עשו זאת, וכדומה, לא לחשוב שהם ח"ו עשו עבירה, כי יש מקום ללמד עליהם זכות.

השם ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו, אכ"ר.

שאלה מהקהל: אולי הטענה כלפי רבי יוסי היא, שהוא אמר 'נלך' בלשון רבים, ולא 'אלך' בלשון יחיד.

תשובת מרן שליט"א: יפה. נכון. אעפ"י שהדבר לא מפורש בגמרא. אבל יש שהבינו כך.

שאלה מהקהל: לפי הגירסא שהרב הביא מקודם, רבי זירא הלך יחד איתו.

תשובת מרן שליט"א: נכון. לפי זה, הדבר מיושב. כי אם רבי זירא היה ביחד עם רבי יוסי, אזי 'נלך' הכוונה אנחנו, על עצמם.

אבל לגבי השאלה הקודמת, הערתי על כך שם ב'מילי דאבות', ואמרתי כי לשון רבים זה בעצם לשון ענוה. כאשר האדם לא מדבר על עצמו בלשון יחיד, אלך. או דרך חשיבות, מפני

כבוד התורה. אבל בספר בן יהודע, מסביר כי גם על כך טענה ברוריה נגדו יעו"ש"ב. ובס' אמת ואמונה [סי' תר"מ] סובר שזו היתה עיקר טענתה, ואכמ"ל. עכ"פ אעפ"י שהיא לא אמרה לו זאת במפורש, כנראה היא לא טענה לו זאת, מפני הצניעות היא לא רצתה להגיד לו. אולם זה הדבר ש'הרתיע' אותה, זהו מה שמסביב כל העניין.

ברם יכול להיות, שהדקדוקי סופרים צודק, מבחינה אחרת. כי אם נגרוס, רבי זירא ורבי יוסי, כיצד הדבר יכול להיות? הרי רבי יוסי היה תנא, ורבי זירא היה אמורא, א"כ איך יכול להיות שהם הלכו ביחד? אולי יש פה רבי זירא חדש, עוד רבי זירא שאנחנו לא מכירים, שהיה בתקופת התנאים. לכן הוא אומר, שזהו שיבוש. מהבחינה הזאת. בכל אופן, יש פה נקודה לעיון. פתח, לפלפל בדברים, ואני אשמח שתוסיפו לעיין ולפלפל. ברוך ה', בזכות השיעור מתחדשים הרבה דברים, מתוך השקלא וטריא בשיעור ואחרי השיעור, דברים רבים מתלבנים. אשמח שביחד, יגדיל תורה ויאדיר. שנזכה להבנה אמיתית בתורה, עם כל הצדדים והחידושים.

שאלה מהקהל: אולי הוא אמר 'נלך' בנו"ן, בגלל שליוו אותו מלאכים?

תשובת מרן שליט"א: נשמע נחמד.

שאלה מהקהל: כתוב שישנם ארבעה רבי זירא. תגובת מרן שליט"א: אבל האם ישנו אחד מתקופת התנאים?

תגובת השואל: כן. אחד מתקופת התנאים, והשאר מתקופת האמוראים.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. א"כ תירצת את הקושיא. היכן מצאת זאת?

תגובת השואל: בספר סדר הדורות של הרב שלמה בניזרי.

תשובת מרן שליט"א: יפה מאד. אם תשלח לי את המקור, אשמח מאד. תהיה לך זכות, ובל"נ נדפיס זאת. הדבר חשוב מאד. אם ישנו רבי זירא, שהוא תנא, הדבר יתיישב מכל הבחינות.

ואם אכן היה תנא בשם רבי זירא, מובן למה לפעמים נזכר רב זירא ולפעמים רבי זירא, אם לא שיש הוכחות כי גם כשנזכר רבי זירא הוא הוא האמורא, ונצטרך למה שכתבו התוספות בטעם חילוק זה כידוע. איתמר].

אחרי השיעור מצאתי הדבר מפורש שהיה גם ר' זירא תנא, בקונטרס המבוא שכתב הרד"ל לפרקי דר' אליעזר [אות י"ט] יעוש"ב, וגם בספר בתי מדרשות [כרך שני, שולי דף שני"ה].

שאלה מהקהל: בדרך כלל כשמובא בזוהר חדש רבי אלעזר בן ערך, מובא גם רבי זירא. תשובת מרן שליט"א: יפה. א"כ זאת ראייה נוספת, שהוא היה באותו זמן. בסדר גמור. יפה מאד. ברוך ה'. כן ירבה וכן יפרוץ. אכי"ר. ובל"נ עוד נוסף בשיעור הבא דברים חדשים בעניין הא דר"י הגלילי וברוריה, ומה שנוגע להלכה למעשה.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,

נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א

קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אכי"ר.

